

OROL

ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor a vydavateľ:

MIKULÁŠ ŠT. FERIENČÍK.

Roč. XI.

Turč. Sv. Martin, 31. októbra 1880.

Číslo 10.

Eulalia.

Povešť od Vajanského.

(Dokončenie.)

XII.

Zima nastala s celou svojou prísnosťou. Branský namáhal sa energicky, aby ratoval aspoň zvyšky z majetku svojej nevesty — ale marne. V utešenom letohrade nastala pustota — na všetkých nemovitostiach Záhajského ležala kostnatá ruka Diamantova, ako tá zima na kraji. Manželka Záhajského Eulalia dozvedela sa o páde svojho manžela a prišla do Krakovia. Medzi manželmi odohral sa výstup búrný. Eulalia ukázala veľkodušnosť, zriedkavú. Záhajský, zahanbený a zronený v hlbine svedomia, nechcel prijať veľkodušné nabídnutie. Branského prostredníctvom tiež nevedlo k cieľu.

„Vo mne žije pýcha,“ hovoril k Branskému, keď už koč Eulalie odhrmel na krakovanskej ulici, „pýcha zatvrdilého zločince. Celý môj život neznal som rodiny a jej pocitu. Sám som sa vyšvihol po istú výšku, nikdá som neprosil pomoci od nikoho, ale i málo udeľoval. Teraz nemôžem prijímať milosti. Nič nemám, nič nie som, prosím vás, nechajte mi aspoň moju bolesť pýchy.“ Záhajský pokrýl rukami tvár, a pred dušou jeho blisla postava práve na večnosť zmiznutej Eulalie. Jak rád bol by chytil sa za povlek jej šiat, jakou anjelskou bytnosťou svietila mu v bolesť dušu! Ztratené! Všetko ztratené! — Na druhý deň po odchode Eulalie zmizol Záhajský z Krakova. Nikomu prečízky.

neriekol, kam ide. Po okolí kolovaly tie najrozmanitejšie zvesti. Jedni tvrdili, že šiel do Ameriky, druhí že spáchal samovraždu. Nik nevedel dačo istého.

Takto bez dramatických katastrof hynú naše zemanské rodiny a tratia sa jako potoky v piesku púšti.

S vyhynutým pňom bujného života odpadly i jedovaté ratolesti. Paráka porušilo v krakovanskej krcme pri tartli, Kaprossy prišiel o úrad komisársky, zbiednel, ochabnel a odovzdal sa nízkej pijatike. Padal vždy hlbej a hlbej, až konečne zahynul. Z požunského špitála prišiel účet na Krakovanskú obec, účet urobený tam zomretým Kaprossym. Apollonia Skálky nepremohla síce život, ale pána, pravda že jej hlboký vačok pocitů rozdiel medzi bývalým a potomným jej udržiavateľom. Masloň nepostúpil v hodnosti, ale stal sa manželom Perlingovej, spolu ale aj jej služebníkom a hračkou jej vrtoch. Predal sa starej koketke, jako už dávno bol predal česť a seba celého márnosti.

Branský žil svojej práci a svojej Anne. Žilú zkvital pod jeho vodcovstvom, práve tak jako celé panstvo Žulinského. Krakovanom nebolo pomoci, ony klesly na najnižší stupeň, na jaký klesnúť môže obec v drapoch úžerníckych. Abrahám Diamant zakupoval všetko i obecné hory, ktoré kynožil bez všetkej

Prísto jaro a Branský priviedol na Rakovské majere Annu čo svoju mladú žienku. Všetka záhumčivosť zmizla z jej krásneho čela — ona prestala cítiť svoju osamelosť, svoju sirobu, a našla v Branskom náhradu za všetko, čo utratila. Z jazera nakazeného a balnovitého vytrhol Ludovít svoju bielu látku a presadil do zdravej pôdy slovenského života rodinného, v ňomž jedinom ukrýva sa to opravdové šťastie, ten mier, po ktorom darmo sa shánajú ľudia po cestách rozkoše.

Sám Branský zmladol, osviežel a jeho činnosť neochabla, ale naproti tomu stala sa mužnejšou, blahodarnejšou. Už dávno býval na letohrade Diamant, vinohrad kúpila obec Žulku, zahrada ale zpusťla a premenila sa na kapustnicu. Branský a jeho žena už len z ďaleka vidávali skvostnú stavbu, ktorej steny pomaly obtiahla špina. Zelené šalokátre vybládlly, piesok z pešinok pobrál svobodne lejak a nechal tam blato. Kde predtým bol čistý dvor, hyzdila pohľad hnojnica. Všetko ukazovalo, že dom prešiel do rúk židovských.

„Naše priateľstvo,“ hovoril ticho Branský k svojej žene, pohodlne sa opierajúc na operadlo voza, keď sa viedli raz v lete popri letohrade, „bolo tak prirodzené, jednoduché a blízko, a cez také skľuky museli sme sa prebiť k cieľu! Ktože bol tomu vina? Isto tvoja tvrdá hlávka, Anna moja!“

„Alebo tvoje dotieravé učiteľstvo!“ s úsmevom prehovorila mladá pani, ktorej tvár svietila v bleskoch šťastia a spokojnosti. „Vy máte apoštolskú prírodu, všade chcete učiť, napravné, professorov hrať. To je veľmi pekne a dobre pri našom ľude, ale nie pri mladých dievčencoch, ktoré pochopujú lepšie také valčíka, ako celé vaše systémy. Vy sa vo vašej oduševnenosti za vyššie ciele celkom odtrháte od spoločenského života, stávate sa tým podivínni, bežíte pred svetom a predsa zo sveta utiecť nemôžete do oblakov svojich snov. V tom vízi celá naša mládež! Tvorte vy i v spoločenskom živote!“

„Ano, v spoločnosti Masloňov a Perlingových!“

„Aj tam dá sa tvoriť. Koľko vnímavých duší a čistých srdieč utratí vec naša tou vašou nevšímavosťou denného života! Jak blízko

bola som prepadnúť v prepasti, pri všetkej, ako sám uznávaš, schopnosti, stať sa celkom vernou dcérou svojho národa! Avšak k nám nesmiete prichádzať zaobalení v oblakoch svojej filosofie. Žena je stvor konkrétny, ona rada poddáva sa citu bezprostrednému, vráteniu. Pustovnícky život a askese nie je našim prirodzeným pokom.“

Branský sa usmíal a ukázal na zožidovčený letohrad:

„Táto pravda nežila moja Anna život pustovnícky, ani o askese nevedel nič dom Záhajského! A predsa bola ona nespokojná, rozorvaná a biedna. Nádyh ružový počal bládnúť na týchto líkach, a vlny ráz ronily slzy tieto jasné, teraz usmievané sa oči. Jako sa to srovnávalo s tvojou theoriou.“

„Veľmi dobre srovnáva sa to! Bola som v prúde, ktorý sa protivil mojej prírode! Darmo som zalatňovala rukama a chytila sa pobrežných tráv; trávy sa odtrhly a ja som bola nesená ďalej. Ten, ktorý by mi bol mohol podať silnú pomocnú pravicu, podával mi — radu, a to britkým slovom, ostrou kritikou! Tak sa nevytrhujú z prúdov zkazonosných devy.“

„Nuž dobre,“ prehovoril zadumeno Branský a stisol vrelo rúčku svojej ženy, „príjemem tvoje naučenie, ale len tak, keď obopľame naše idey spojíme v jeden celok! Ja budem i na ďalej kritizovať a „professora hrať;“ a ty udreš na strunu spoločenskú a vovedieš mňa z mojej „askesy“ tá do života, v ktorom sa tratia ľudia naši pre svätú vec.“

„A úspech nás neminie,“ prehovorila Anna; v jej krásnych očiach blýskala slza. Ešte raz obzrela sa na letohrad, ktorý sa skrýval za pahorok. Sladký cit víťazne prestátého boja opanoval jej dušu. Tam v tom zapustenom teraz letohrade pochovaný leží jej otcovský majetok — nezostalo z neho nič, iba rozpomienka na niekoľko veselých okamihov a v tanci prebládnulých nocí. Ale ten, ktorý predtým jej všetko, stal sa nešťastníkom a biednym snáď bludárom. Myslienka táto páčila útroby Anny a jedine ona znepokojovala jej život, ináč tichý a jasný jako jarnie nebo. Branský tušil, prečo na tvár ženy padla temná chmára. Samému počalo byť teskné.

zadumal sa, sotva začal, keď jich vozík predtiahol pred jeho pekný byt. Ztrhol sa a na mocných svojích ramenách zniesol žienku z podušiek voza a postavil ju na stupne schodkov, vedúcich do chodby. Slnko zapadalo za vrchy a osvecovalo malebné runy zámku. Letný vetor vial ponad bujné polia a rozbušpal vysoké raže vlnisto. Okrem vetru panovalo posvätné ticho nad krajinou. Robotníci idúci z lúk pozdravovali priateľive manželský párik, stojací pred domom a nemohúci sa odtrhnúť od krásneho pohľadu. Slnko zašlo a stíny topoľov, dlhé, siahajúce cez celé pole, zmizly.

„Vidíš,“ preriekol Branský k svojej žene, tiahnúc ju za rúčku do prístupku, „tento večer upomína ma na môj vek a ten lúčiaci sa blesk na teba, žienka moja! Lúč zkrášlil môj večerný život, žiaľbohu že len večerný.“

„Nech len trvá ten tvoj večer dlho, dlho — on mi je slasťou, svetom a perlo, on mi je životom a krásou, ktorá ma vytrhla z samotného palčivého poľudnia“ a ukázala smerom k letohradu.

XIII.

Podvečer prechádzal si Branský so svojou ženou po čistých uličkách Zúľina. Mal veľkú radosť na svojom diele. Domky, úhladné a okrášlené malými kvetnými záhradkami, priateľivo hľadely na prechádzajúcich sa svojimi oblôčkami. Na priedomí čupely krdle detí s buclatými líčkami a počúvaly rozprávky starších školákov. Obnosené vozy solídne na železných osiach, tiahly dobre vysypanou cestou a traťili sa vo dvoroch. Kosci s odopatými a ku kosiskám priviazanými kosami uctivo pozdravovali manželský párik. Mladé nevesty vybehúvaly z domkov a veselou prímluvou obracaly sa k panej Branskej. Radosť a uctivosť zrkadlila sa jim z očí, na polozakrytých čipkami čepcoch.

Branskovej ubierali sa k domu richtára. Čierna tabuľa s bielym písmom pýšila sa na rohu domu. Ledva že vkročili cez úzku bránku do dvora, pribehla pani richtárka a prekvapeno vítala milých hostov. Táto prekvapenosť nebola celkom prirodzená, lebo ctenná matrona už od dobrej chvíle hľadela malým očienkom

stojav v ústrety na isto očakávaným hosťom. Bola totiž celá zalúbená do Anny, ktorá svojou priateľivosťou a prítomnou povedomosťou svojho vyvýšeného postavenia vládla srdcami dobrých dedinských ľudí.

Hostia vstúpili do chýže. Richtárka utrela zástierkou lavicu, trebárs táto len tak svietila čistotou, a ponúkla hostov k sadnutiu.

„Môj muž je ešte na lúkach,“ prehovorila pospešne a ztratila sa v pitvore. Onedlho pribehla v jednej ruke držiace obrus zo žltkavého zle vybieleného plátna, v druhej tanier koláčov. Pokryla stôl a položila naň koláče.

Dvere sa otvorily a dnu vstúpil sluha s lúčom v rukách. „Tajdi, tajdi,“ volala naňho žienka, a pratala ho do pitvora. Sluha spravil hlúpu tvár a ušiel i so svojou veliteľkou.

„Jak krásne žije ten ľud,“ povzdychla si Anna, „keď rozumie sa sám sebe! Mne táto žienka prichádza jako malá kráľovna v svojej obmedzenej ríši. Na každý pád je ona viac vo svojom jako ku príkladu ja. Ona rozumie dokonale všetkým záujmom svojho domu, svojho muža! Ona s ním myslí a cíti na jednom stupni! Ja ale a mne podobné sme jakoby nájomnice, ktorým sa dáva určitý plat k vedeniu domácnosti. Starosti našich mužov sú nám zomoc neznámou, a keď sa do nich vlietť chceme, prekračujeme hranicu svoju. Gombičku prísť na košelu — to naša úloha, ďalšie zostáva nám tajnosťou.“

„Máš pravdu,“ povedal Branský, „sedlička je svojmu mužovi viac vzhľadom na jeho zamestnanie. U nás sú úlohy viac podelené a preto sa môžu i dokonalejšie plniť. A to je na každý pád vyšší stupeň. Aj v sedliacke nájdeš rozdiely: Čím chatrnejší a nižší je sedliak, tým menej rozdielu badať medzi prácou ženy a prácou muža, čím ďalej sa on vyvíja, tým nápadnejšie a prísnejšie rozdelené sú hranice mužskej a ženskej práce. Zúľinská sedlička nebude o tri svety konopovať lebo orať. Znáam ale hiedne kraj slovenské, kde žena práve tak orie, jako muž konope trepe!“

Sotva stačil dokončiť Branský svoje poznámky, keď vstúpil do izby richtár a bez pozdravenia a obyčajných ceremonií počal hovoriť:

„Pane môj, hrôzné chyry! Práve som stretol krakovanského posla obecného. V Krakovanoch bola zbura! Nevieť prečo, ľud sa shrkol, počal biť obloky na dome Diamantovom, vyvalil bránu — ďalej ale nevnikol. Potom sa valila sila ľudu dolu hústakom a vrla sa na hostinec Izáka Silbersteina, potrepala v hostinskej chýži náradie a dobyla sa do sklepu. Sudy sa válaly hore schodami. V trme vrme nenašli točku, a tak sekerami povybíjali dná na sudoch. To všetko stalo sa včera. Dnes už držia nad vinníkami vyšetrovanie! Osemnásť Krakovanov sedí v temnici, a práve tých najnevinnejších. Hovoria, že celá zbura bola umele nasnovaná, aby bola príležitosť ukiazať neviazaným Krakovancom silu zákona! Nešťastné Krakovany!“

Branský z počiatku ustrnul! Potom pozrel významne na svoju ženu a preriekol:

„Nieкто chce mať zásluhy, ľacné zásluhy, a k tým mu má dopomôcť ten zbiednený, svedený ľud! Krakovanci nie sú burči, oni sú bedári, čo v nich búri, je pálenka! Ostatne, veď sa pravda vyklúje na svetlo.“

Až teraz počal richtár vítať hostí! Chýr o Krakovanských neriadoch preletel medzitým celou dedinou, a občania jeden po druhom prichádzali do richtárov. Branský jích tisíc a napomínal. Lebo i v Žulíne bolo dosť nepokojných živlov, ktoré by ľahko bol do ohňa doniesol Krakovanský prípad. Keď sa Brankovci odberali zo Žulína, obstúpila hodná hŕba občanov ľahký vozík. Už z vozíka podával Branský ruku občanom a Anna prívetиво kývla obďaleč stojacím ženičkám.

„Kto to može mútiť v Krakovianoch?“
pýtala sa Anna svojho muža, keď sa viezli
poľnou cestou k majerom.

„Jedon červíak z tej bariny, kde si i ty za čas stála, biela moja lalija,“ odpovedal v hádke Branský a hlbokó sa zamyslel.

Na druhý deň bol už Branský v Krakovanoch. Už po ceste videl pobité obloky na Diamantovom dome, steny ale zahádzané blatom. Neďaleko obecného domu stretol sa s Haštalom, ktorý pozorne vykračoval po meste. Branský zastavil vozík.

„Čože sa to stalo, pane Haštal?“ zpytal sa Branský.

"Ja neviem! Hovorila, že panslavi pobúrili
hul proti židom a pánom. Ostatne s Bohom, spal
bych," a s tým kráčal lenivým krokom ďalej.

Na obecnom dome stálo vyšetrovanie v najkrajšom kvete! A také vyšetrovanie! Známe to veľmi dobre, jako zvykli vyšetrovať v tých časoch.

V kúte úradnej chyži stála celá sbierka silných lieskovic. Masloň a komisár sedeli za stolom, traja hajdúsi stáli u dverí. Po jednom z uväznených Krakovanov vodili do chyže. Nastala inkvizícia. Osudná lavica hrala prvú rolu. Trasúca obeť lahla na lavicu a o chvíľu bolo počuť pravidelný švihot lieskovic a boľastné výkriky mučeného. Triesky z lieskovic špatili dlážku. V konvulsivnom súžení padla obeť z lavice!

„Hore ho!“ zavolal Masloň a hajdúsi zase natiahli bedára na lavicu, zas počal pravidelný švihot a temný rev bitého.

Práve mal ísť na rozkaz Masloňa starec v bieloskvúciach šedinách, keď sa otvorily dvere a dnu vstúpil — Branský. Hajdúsi nevdojak zastali v katovaní.

„Pokračujte!“ zareval komissár. Masloň zhladol.

„Tento člověk mi je všude kamenom na cestě,“ zasmíral pod bajúz a zářal zubenník.

Branský sa začervenal jako pivoňka! Svätý hnev rozzúrila sa v jeho prsiach, oči jeho boli vypúlené a sršaly bleskami. Hajdúch ho chcel zastaviť. Jedným panovitým pokynutím pravej prišiel lapaja k pôde. Pred domom zahrmel koč, a z neho vyskočil pružným skokom gróf Žulinský. Branský sa ani nepodíval na Masloňu, ale pristúpil k otvorenému obluku. Žulinský mu podal cez cifrované mreže ruku. Branský mu tichým hlasom povedal pár slov, cítil, ako sa mu hlas trasie. Potom predstúpil pred slúžnovský tribunál. Postava jeho bola vypätá, hrud' sa mu dmula, ruka krčovite hľadila bradu.

„Som vášim dlžníkom, pane Masloň,“ začul hlasom jarého tura, „a prichádzam zaplatiť svoju dlžobu.“

Masloň bladol a bladol! Branský sa chvíľu rozmýšľal či by nemal sa vrhnúť na tohoto človeka, dost tvrdého k hladeniu na muky svojich bezvládných obetí... ale bladnúceho